

Диле жағар

Әб. Үз. Тағмамбеков

18. IX. 1950.

СОВЕТ МУСИГИСИНИН КӨРКӨМЛІ ХАДІМІ

Бүгүн Азербайжан опера сәнетинин баниси, мусиги тарихимизде ени дөвр ачан бөйүк бөстөкар Үзейир һачыбөйовун анадан олмасынын 65 иллийи тамам олур.

Үзейир Әбдүлһусейн оғлу һачыбөйов 1885 чи илде шейре сәнет юрду олан кезел Гарабағын Ағчабеди кәндинде доғулмушдур. Чох кечмедән онларын аиләси Шуша шәһәринә кечур. һәлә ушағлығындан мусигийә дәрин марағ кәстәрән Үзейир бурада мусигичиләр, шаирләр вә рәссамлар муһитинә дүшүр; о, бүтүн варлығилә әдәбийят вә инчәсәнәтә бағланыр. Илк тәһсилини Шушада алан Үзейир 1899 чу илде Гори шәһәриндәки семинарияда дахил олур. Бурада о, үмуми тәһсил алмағла бәрабәр, мусигилә дә чидди мәшғул олур, баритон вә виоләнчел кими алетләрде чалмағы өйрәнир, илк мусиги әсәрләрини языр, хор дестәсиндә иштирав әдир. Мәшһур Азербайжан бөстөкары Мүслүм Магомаев дә бу семинариядә тәһсил алырды. Кәнч Үзейир вә Мүслүм ^{сталини} дост идиләр. 1904-чи илде семинарияны битирән Үзейир бир мүддәт һадрудда муәллимлик әтдикдән сонра, Бакийә кечур. Бу заман Баки пролетариаты шәхсән даһи Сталинин рәһбәрлийилә чаризмә гаршы кәркин ингилаби мубаризә апарырды. 1905 чи ил рус ингилаби бүтүн Шәрг халғлары кими, Азербайжан халғыны да сийаси һәятда фәал иштиракәт әтмәк үчүн оятмышды.

Үзейир һачыбөйов Азербайжан мөдәнийәтинин реалист-демократик ән'әнәләрини мөнимсөйәрәк йүксәлирди. Онун

парлаг истедады ве ярадычылыгы Азербайжан хеятына, халг мөнөвиййатына бағлы иди. Ү.Һачыбейов ялынз халгын йуксөк арзу ве әмәлләриндән, мугәддәс һисс ве дуғуларыннан илһам алан сәнәткарларын һәгиги сәнәткар олдугларыннә нәзәрә аларағ ярадычылыгында хәлгилийә чох шидди әһәмий- йәт вермишдир. Тәсәдүғү дейил ки, сонралар о, хәлгилийә- дән данышаркән, Антей рәвайәтиндән Сталин йолдашын кә- тирдийи мисалы хатырладыр: "Бейүк рәһбәримиз Йәсиф Виссарйонович Сталин, ана торпағдан айры дүшән Антей вәзиййәтиндә галмамағ үчүн халгдан айрылмамағы бизә әй- рәдир".

Бәстәкар һәлә XX әсрин әввәлдәриндә ярадычылыға бағламыш ве 1908 чи илдә ойнанан "Лейли ве Мәчнун" опе- расы илә ялынз Азербайжанда дейил, бүтүн Шәргдә опера сәнәтинин әсасынә гәймушдур. Физули поэзиясынын гүввәт- ли тәҗәриби алтында ярадылмыш илк шәһ әсәринин бейүк мүнвәффәгиййәт газанмасындан руһланан һачыбейов сонралар "Аршын мал алан", "Мәшәди Йбад" кими мусигили комедияла- рынә язды. Азербайжан халг мусигисиндән мөһәрәтлә исти- фадә әдәрәк яратдығы бу әсәрләрилә бәстәкар әйни заманда мугтәдир бир драматург олдугуну кәстәрди. Онун әсәрлә- риндә Азербайжан һәят ве мәйшәти чанлы, реалист сәһнәләр- лә әкс әтдирилмишдир. Хүсусилә "Аршын мал алан" мусигили комедиясы бүтүн дүняда шәһрәт газанмыш һадир сәнәт иңчи- ләриндән биридир. Инди бу әсәрдән Әксәрин ариясынә вери-

рик / Ифа олунур /

Үзейир һачыбейов өз мусиги ярадычылыгында бейүк рус халгынын зенкин мусигисиндән, башлыча оларак, Глинка, Чайковски, Римски-Корсиков кими чаһаншумул рус бәстәкарларынын реалист сәнәтиндән өйрәнирди.

Үзейир һачыбейов мусиги сәнәти илә янашы, мөтбуат сәһәсиндә дә фәал чалышырды. Мусигидә олдуғу кими, фел'етон вә мөгаләләриндә дә, о, демократик маарифпәрвәр фикирләр тәблиғ әдирди. "Иршад", "Тәрәгги" кими гәзәтләрдә һачыбейов Азәрбайчан һөятиндаки керилик вә чаһаләти, мүлкәдар вә бәйләрин, мүртәчә буржуа зиялыларыны саһира атәшинә тутурду. Бу заман Үзейир һачыбейовун "Урадан-бурадан" сәрләвһәсилә "Фланкәс" имзасилә яздығы мәнәли, дузлу фел'етонлар охучуларыны диггәтини хусуси чәлб әтмишдир.

Сосялист ингилабы өлкәмиздәки бүтүн әлм вә сәнәт аһамлары илә бирликдә Үзейир һачыбейова да сөзүн һүксәмә һасында гол-һанад верди. Азәрбайчанда формача милли мезмунча сосялист инчәсәнәтин ярадылмасында о, чох бейүк хидмәтләр кәстәрди. Совет һакимийәти илләриндә Азәрбайчанда илк мусиги техникуму, Дәвләт консерваториясы, симфоник оркестр, хор, нотлу калг чалгы аләтләри оркестри тәшкилиндә Ү. һачыбейовун чох фәал вә яһындан иштирани олмушдур.

Совет халгынын һәсәрруфат вә мөдәниййәт сәһәсиндәки мисилсиз гәләбәләриндән руһлиһан һачыбейов сосялизм

гуручулуғу ишине бейүк һәвәслә, фәдакарлығла хидмәт әдирди. О, бир бәстәкар олмағла бәрабәр әйни заманда муәллим, ичтимаи хадим, алим вә драматург иди. Азәрбайҗан етишән мусиги кадрларынын, кәнч, истедадли бәстәкарларын чоҳусу һачыбәйовун теләбәси олмушдур. Бейүк бәстәкар кәнч истедадларын инкишафы, чичәкләнмәси йолунда сәммиййәтлә чалышыды. Кәнч бәстәкарларын яратдығлары һәр бир ени, яхшы мусиги әсәри ону үрәкдән севиндирирди. **Ингилабдан**

Ингилабдан әввәл сәнәтчи вә сәнәткарын ачыначағ вәзиййәтини кезү илә кәрмуш олан һачыбәйов Совет дөврүндә инчәсәнәтчи сүр'әтли тәрәғгисини корәндә Совет һөкүмәтинә, болшевикләр партиясина, бевимли рәһбәр вә муәллими-миз И.В.Сталин йолдаша миннәтдарлығ вә төшәккүр һиссилә чошурду. О дейирди: "Инди Азәрбайҗанның өз опера театры олдуғуну дүшүндүкдә адамын үрәйи партиямиза, доғма Сталинимизә һәдсиз төшәккүр һиссилә чошур... Сталин әсри кими бир әсрдә яратмамағ оларм!"

Бәстәкарын совет дөврүндә яратдығы мусиги әсәрләриндә вәтәнпәрвәрлик, мубаризә вә гәһрәманлығ мотивләри бейүк бәдиғи гүввәтлә сәсләнмәкдәдир. Үзәйир һачыбәйовун Биринчи вә Икинчи фантазияларында, Азәрбайҗан ССР һимниндә, Шәфрәт бачысы, Комсомолчу маһныларында вә башға әсәрләриндә Сталин заманәсинин өзәмәт вә кәзәллийи, йүксәк шә'риййәти өз ифадәсини тапмышдыр. /Комсомолчу гыз "ифа олунур /

Үзейир һачыбейовун мөшһур "Короғлу" операсы совет мусигисинин эн кезел нүмүнелериндэн биридир. Халгларын даһи рәһбери Сталин йолдаш төрефиндэн йүксөк гийметлендирилән бу опера дилләрдә кезер "Короғлу" гәпреманлыг дөстаны әсасында ярадымшыдыр. Әсерин кезеллийи, йүксөк те'сир гүввеси дә бурадан ирели кәлир. И.В. Сталин йолдашын "Короғлу" операсы һаггында даһиянә сөзләрини Үзейир һачыбейов беле һағыл әдир: " Сталин йолдаш деди ки, бу операнын мәзийһети халг ярадычылығы әсасында язылмасындадыр, сөжетин халг эпосы әсасында гурулмасындадыр... Сонра елаве әтди ки, бә'зи бөстөкарларымыз халг мусигисининбейүк бөди сәрветинә сөһи бахырдылар, көрүнүр ки, онлар халг маһнысынын әсрләр һетичәсиндә ярадылдығыны бу мүддөтдә яхшыча ишлендийини вә тәмишлендийини вә инди бунун бизә төмамилә мүкөммөл сөнәт формасында чатдығыны баша дүшмүрләр§.

"Короғлу " операсында Азәрбайчан халгынын гәпреманлы тарихи, азғын османлы ишгалчыларына вә ерли феодаллара гаршы вәтөнпәрвәр мүбаривәси, үмумийһетлә халгымзын гүдрети, енилмөзлийи, инчә руһу, кезел дуйгулары ифаде олуһмушдур. Операнын увертюрасында бу хусусийһетләр өз парлар ифадәсини тапмышдыр. / Увертюра ифа олуһнур./

Бөстөкар бүтүн ярадычылығы боу Азәрбайчан әдәбийһатынын габагчыл эн'өнелериндән гита алмышдыр. О Азәрбайчан шери илә Азәрбайчан мусигисинин эн яхшы хусусийһетләрини мөһарәтлә өз сөнәтиндә бирләшдириди. Онун Низами мөвәу-

ларында яратдығы "Сәнсиз" və "Севкили чанан" адлы мусиги гезәлләри йүксәк və инчә инсани һиссләрин ифадәсидир. / "Сәнсиз" ифа олунур /. Үзәйир һачыбәйовун бир чох маһны, нәғмә və маршларынын мәтнә совет әсәрләриндән ибарәтдир.

Алман фашист ишгәлчылара гаршы Бейүк Вәтән муһарибәси апардығымыз илләрдә Үзәйир һачыбәйов өз вәтәнпәрвәрлик və гәпреманлыг руһунда язылмыш әсәрләрилә совет халгынын муһарибә дуйгуларынын тәрәннүм әдир, халгы азғын душмәнлә галибийһәтлә вуруша руһландырырды. "Вәтән və чәбһә" адлы әсәри бәстәкарын муһарибә дөврүндәки ярадычылығынын ән яхшы шүмунәләриндәндир. / бир парча ифа олунур /

Һәятынын сон илләриндә Үзәйир һачыбәйов йиһирузә "Фирузә" адлы әни бир опера үзәриндә ишләйирди. Натәмам галмыш бу операнын һазыр йиссәләриндә, хүсүсилә Фирузәнин ариясында йүксәк сәнәткарлыг, дәрин лирика вардыр. / Фирузәнин ариясы ифа олунур /

Үзәйир 1925 чи илдән башлаярәг илләр боф Азәрбайҗан халг мусигисинин мүрәккәб мәсәләләрини әйрәнмиш, мусиги мүтәхәссисләри арасында әлми мә'рузәләр әтмиш, музакирәлә кечирмиш və һиһәйәт, 1945 чи илдә "Азәрбайҗан халг мусигисинин әсәсләри" адлы гиймәтлә әлми әсәрини азыб чап әтдирмишдир. Азәрбайҗан совет мусигишүнаслығынын бейүк һәйәтәти олан бу әсәрдә муәллиф халг маһныларынын, мугаматы və рәгс һарәләринин тәһлил әтмәк йолулә халг мусигимизин